

לחשוב כלל – לעשות פרט

(על רבני קהילות המפעלים)

הדיון שהתקיים בשבת 'צהר', אייר תשס"ז, היה מרתק. לטובת הרבנים שלא נכחו נסקור כאן בקצרה את תמצית הדיון. ובכן, הנושא הרשמי היה "צהר" לאן?, כשהכוונה המוצהרת הייתה מין ניסיון להתוות כיוון לקראת העשור הבא של 'צהר'; בהחלט נושא כבד משקל.

אלא שבפועל רוב הדיון עסק דווקא בהווה, ולא בעתיד. רבנים רבים שיתפו אותנו בתסכול ובקושי שהוא מנת חלקם בשנים האחרונות. רבני הציונות הדתית זוכים להתעלמות מופגנת במגוון תחומים: החל מכשרות, דרך רישום נישואין, וכמובן – אין מה לדבר על מינוי רשמי לרבנים המשמשים בפועל כרבני קהילות ועושים במסירות את עבודת הרבנות, אך לא זוכים לשום הכרה מהמוסדות. סיכם זאת אחד הדוברים שאמר בכאב: "רבתי, לא סופרים אותנו".

המציאות שתוארה הייתה עגומה למדי. כבר שנים שאין ממנים רבנים בישראל, רבני ערים ולא מבעיא רבני שכונות. מיזם הנישואין נתפס נכון לעכשיו כגורם מאיים על הרבנות הראשית ועל כן זוכה ליחס בהתאם; כמעט כל רושמי הנישואין אינם מאפשרים לזוגות לקבל רב מטעם 'צהר', ופניות חוזרות ונשנות לפגישה עם הגורמים המתאימים נדחות שוב ושוב.

א. בסבך הלבטים

אשר על כן הועלתה ההתלבטות, אם במצב שכזה יש מקום לכך ש'צהר' תפרוץ לתחומים חדשים שסומנו באותו דיון כ"יצירת רבנות אלטרנטיבית לכלל ישראל", לאור העובדה שאין היום רבנות רלוונטית לציבור החילוני - בין בשל העובדה שפשוט לא ממנים רבנים, ובין בשל העובדה שהרבנים הממונים לא תמיד מתאימים לקהל היעד, ולעתים אף ממונים משיקולים שאינם ממין העניין.

ביני וביני עלה הצורך הדחוף ליצור רבנות שתהיה רלוונטית לציבור הכללי, שתהיה מאירת פנים, נוכחת ומלווה, מבינה את הצרכים השונים ונותנת להם מענה. רבנות כזו, יש שהציעו שתהיה ממומנת מכספי תרומות; מין פרויקט ענק שבו נרתמים בעלי הון לממן את שליחותם של רבני קהילות צעירים, וזאת כדי שיוכלו להתפנות במסירות לעבודה הפנים קהילתית, עבודה שבמקרים רבים זוקקת משרה מלאה ואף יותר מכך. לרב הצריך לדאוג לפרנסת ביתו לא נותר זמן רב לעסוק בענייני הקהילה.

היו שהציעו לא לוותר על השדה הממלכתי, ולהמשיך להיאבק כדי לזכות בקריטריונים ברורים שיאפשרו עבודה, ולא פסלו (שוב) פנייה לבג"ץ לצורך כך. והיו שהשיבו כנגדם וטענו שאין סיכוי, הכול חסום ויש פה בזבוז אנרגיה לבטלה. חשש נוסף שעלה הוא אם למעשה יש פה ניסיון ליצירת תחרות עם הרבנות הראשית. יש שהזהירו מפני הסכנה הזו, וטענו שצריך לשנות מבפנים, ויש שאמרו שאין פה ניסיון לתחרות, אלא כניסה לתוך וואקום קיים, ושמחובתנו להיכנס אליו. עד כאן תמצות הדיון.

בסופו של יום, אני סבור שרוב המשתתפים בכינוס היו תמימי דעים ש'צהר' אינה יכולה להסתפק בהמשך מיזם הנישואין מוצלח ככל שיהיה, אלא באמת נדרשת פריצה. נדמה לי שגם היעד שסומן הוא יעד ראוי. יצירת רבנות זמינה וקרובה לציבורים שונים היא בהחלט תחילתה של מהפכה, ואולי במובנים מסוימים החזרת עטרת מוסד הקהילה ליושנה, מוסד שהתפרק וכמעט נעלם עם הקמת המדינה, כפי שהיטיב לתאר הרב אליהו רחמים זיני שליט"א¹.

ב. 'קהילה' חילונית?

משהגענו לשלב הזה, יש מקום לשאול איך תיראה רבנות כזו לאור העובדה שהציבור החילוני אינו מאורגן בצורה של קהילה כלל וכלל. מה יהיו נקודות המפגש בין הרב לבין חברי קהילתו, אם אין קהילה או בית כנסת? מה יגדיר את האנשים כקבוצה שאליה ניתן יהיה להצמיד רב? האם בניין המגורים המשותף? מהי נקודת הממשק שאליה אפשר להתחבר?

אכן, כשבוחנים את מושג ה'קהילה' במושגים הידועים והמוכרים נראה הדבר שהציבור החילוני אינו מאורגן ככזה.

אך אם ננסה להרחיב מעט את המבט, נוכל לראות כי הציבור הזה דווקא כן מאוגד בקהילות, חזקות ומאוד דומיננטיות ובעלות מאפיינים ברורים של קהילה: קהילת מקום העבודה!

¹ נחלת בנימין חלק ב. ועי' במאמרים שפורסמו ב'צהר' כה-כט סביב נושא רבנות הקהילה.

למעשה, רוב המאפיינים של קהילה מתקיימים גם במקומות העבודה. מדובר בקבוצת אנשים קבועה יחסית, מחויבת למקום שלה, נפגשת יום יום, בעלת הווי משותף, מקום "מגורים" משותף, מתקיימת בקהילה הזו היררכיה, ויש מכנה משותף רחב בין אנשיה.

ההתייחסות למקום העבודה כקהילה היא עובדה קיימת כבר מספר שנים, אך מן הטעם העסקי. בעלי החברות הבינו זה מכבר כי הרווחים שלהם יעלו פלאים במידה והם יצליחו ליצור הזדהות וקשר בין העובד למקום העבודה. כך נולדו להם כל ימי הכיף המשפחתיים למיניהם, סדנאות יחסי אנוש, העצמה אישית, דינמיקה קבוצתית ועוד. אנו באים מהם ולא מטעמם. האבחנה לזהות את מקום העבודה כקהילה – נכונה היא, אך הם עשו זאת כדי להרוויח עוד כמה דולרים, ואנו ננסה ליצוק לתוך הקהילה הזו רוח. הנה מונחות לפנינו מאות קהילות בנויות וקיימות. לא צריך לרכז את האנשים, לא צריך לשכנע אותם להצטרף; הם כבר שם. כל שנותר לנו הוא למצוא את הדרך להתחבר אליהם.

ג. הרב של סלקום...

נאמר את הרעיון בצורה פשטנית ואחר כך ננסה להעמיק בו. ובכן, בעיני רוחי אני רואה מצב שבו עשרות(!) רבנים משמשים בקודש כרבני חברות. רב בסלקום, רב אורנג', רב בבנק הפועלים, רב ב'טבע', וכן על זו הדרך.²

הרבנים האלו לא יעסקו בשירותי כשרות או יעוץ עסקי למגזר הדתי; תפקידם יהיה שונה. מרצם יופנה כלפי העובדים באותה חברה. הם יהוו מענה הלכתי, רוחני ואמוני לאותם עובדים, הם ישתתפו בשמחות וילוו בזמן צער, הם יפיצו דפי פרשת שבוע שיותאמו לציבור שלהם, יערכו 'קבלת שבת' מדי יום חמישי במחלקות השונות, יארגנו לימוד דף יומי לאלו שיחפצו בכך, יעניקו ייעוץ, יקיימו ימי עיון בנושאים הקרובים לתחומי העיסוק של החברה שלהם, כל זאת כלפי העובדים.

גם ביחס להנהלה יהיה לרב תפקיד. כאן הדברים יותר עדינים מפני שנצרכת מידה רבה של אמון. אך ניתן גם לראות אפשרות שהרב מייעץ להנהלה באיזה פרויקט חסד להשקיע חלק מהרווחים כחלק מתפיסה סוציאלית תורנית שלפיה הכסף אינו נשאר כולו ביד בעלי ההון אלא חלקו חוזר חזרה לאלו שאין להם. כבר כיום בנק הפועלים, לדוגמא, מאפשר כניסה חופשית לכל מיני מקומות נופש ביום העצמאות וחול המועד בעלות ניכרת. רב יוכל לנתב את הכסף הזה לאפיקים יותר משמעותיים. ובכן גם ציור כזה נראה אפשרי.

הרב יוכל להיות איש אמונו של המנכ"ל ביחס להתלבטויות ערכיות, והוא יוכל להגיש סעד ועזרה למי שפוטר ממקום העבודה - לדאוג לו ולעודדו. הרב יכיר לאט לאט גם את שאר בני המשפחה, אלו שאינם חברים ישירים בקהילה, אך בוודאי יושפעו גם הם.

נקצר ונאמר - כל התפקידים הקלאסיים של רב בקהילה יכולים להימצא כאן. החל מהרבצת תורה במובן הפשוט והמקובל, המשך בהיכרות מעמיקה יותר עם אוכלוסיות שבדרך כלל אינן נפגשות עם רב, וסיים בענייני חסד ועזרה קהילתית. ובכלל, יש מקום להניח שעצם הכנסתם של אנשים רבים, הרחוקים ממושג הקהילה הקלאסי, לתוככי ההוויה הזו הנקראת קהילה, יש בה כדי להקל על אחת הבעיות המרכזיות של האדם המודרני המערבי החילוני - בעיית הבדידות.³

יתרון נוסף לקהילה הזו היא שיש בה "גרעין תורני". בכל חברה יש גם עובדים דתיים רבים. הם אמנם פחות צריכים את הרב, שכן להם יש הקהילה שלהם, זו המקובלת. אך בהחלט הרב צריך אותם. הם יהוו מעין ראש גשר לרב, דרכם יוכל הרב לחוש את השטח, לדעת היכן לשים את הדגשים, ולהגיע בצורה נקייה וטובה יותר לכל אותם אלו שלא ראו רב ואינם מבינים את הצורך בו.

כמובן שישנם רבים מאלו החובשים כיפה שהרב יהיה משמעותי גם בעבורם, ואולי יהיה הרב היחיד שלהם.

ד. ומה אומרת ה"כלה"?...

וכאן עולה מאליה השאלה: למה שבעלי החברות הללו יסכימו לקבל על עצמם רב? ועוד לשלם את משכורתו?

² כבר כיום ישנן חברות המעסיקות עובדים סוציאליים שתפקידם לתת תמיכה נפשית לעובדיהם במקרה הצורך. ניתן להיעזר במודל הזה ולפתחו לכיוון של תמיכה רוחנית.

³ להרחבה נצרכת בבעיה זו שלא פוסחת כמובן גם על יושבי הארץ הזו, אם כי במידה פחותה משמעותית מאשר באירופה וארצות הברית, ראו במאמרו של ד"ר דניאל שליט, שיחות פנים, "עלייתו ומשברו של האדם לבדו".

אין לי תשובה מוחלטת לכך. אך נדמה לי שפתח לנסות בוודאי יש כאן. כבר כעת יש חברות שמכהן בהן רב, כך שמבחינה מסוימת אין אנו "ממציאים את הגלגל". נכון שברוב המקרים כהונתו של הרב קשורה לשירות כשרותי כזה או אחר שאותו הוא מספק, בדרך כלל בהקשר למוצרי מזון, אך ברור לי שברגע שיש רב, תחומי השפעתו חורגים רק מהתחום ההלכתי שעליו הוא מופקד, ומתפשטים לעוד תחומים. הדבר דומה בעיניי לתפקיד הרב הגדודי, שתחום אחריותו הרשמי מסומן בדייקנות כמי שמופקד על הכשרות והשבת, אך בפועל רבנים רבים, ובמיוחד אלו שהיו לוחמים בעבר באותה יחידה, הופכים לגורם משמעותי במפקדת הגדוד, מהווים מעין יועצים למג"ד, ותפקודם חורג הרבה מעבר להגדרה הרשמית. דוגמאות אלו מספיקות כדי לעשות את המשוכה כקלה יותר.

נראה לי, שאם הדברים יוצגו כהשקעה בעובדים - בעובדים כולם, ולא רק בדתיים - יש סיכוי לפרוץ את הפרצה הראשונה. טוב שם משמן טוב, ושמה הטוב של 'צהר' מהווה גורם משמעותי. כשארגון רציני ומסודר כ'צהר' ניגש לחברה ומציג הצעה מרעננת לתפקיד רב, הצעה שממנה עולה שתפקיד הרב בא לטובת העובדים חברי הקהילה, וגם החברה תרוויח בסופו של דבר עובדים יותר טובים, יותר ערכיים ויותר שמחים, יש יסוד סביר להניח שההצעה תיבחן בצורה חיובית.

גם כאן, כמו בהרבה דברים אחרים, הניסיון יעשה את שלו. מספיק להיכנס למקום אחד ולהצליח בו, ואז כבר הרבה יותר קל להציע את המודל המוצלח למקומות נוספים. ושוב, גם כאן השם של 'צהר' מהווה גורם מקדם.

ובקשר למשכורת... נראה שהחברות שאנו מדברים בהן יוכלו לעמוד בנטל...

ברור לי שיש בהצעה הזו ממד מפתיע, ויש שיאמרו מפתיע מדי. אך לי היא נראית מעשית. לא ליום אחד וגם לא לשנה, אך כפרוייקט דגל לעשר שנים הבאות - כן וכן.

במהלך השנים האלו 'צהר' תכשיר רבנים לתפקיד, לעתים תוך התאמה ספציפית לחברה-קהילה הייעודית. 'צהר' תהווה גם גורם מתווך וגם גורם מבקר של עבודת הרבנים, תסייע להם בתשתית ארגונית ורוחנית ותהווה גב לכל צורכיהם, וכך במשך זמן לא ארוך תאגד 'צהר' בתוכה עשרות רבני קהילות שיפעלו בסביבה אינטנסיבית ובסביבת עבודה מאתגרת במיוחד.

למותר לציין שבדרך זו אנו עוקפים את כל בעיות הביורוקרטיה והמאבקים הפנימיים שנקעה נפשנו מהם. יש פה מעבר משמעותי, אסטרטגי הייתי אומר, לפעולה בתוך השדה ההולך ומתרחב של המגזר הפרטי, שהוא היום המגזר היעיל ביותר, המשתנה כל הזמן, וממשיך לצמוח ללא עצירה. באורח פלא, ההשפעה של המגזר הזה על החיים הממלכתיים היא עצומה. כבר כיום אנו רואים איך מוקדי הכוח וההשפעה הולכים ומתרכזים בידיהם של אנשים מהמגזר הפרטי. צירוף נכון של "לחשוב כלל ולעשות פרט" (כותרת אחד הדיונים בשבת 'צהר' האחרונה), יכול להביא אותנו למחוזות חדשים בעלי השפעה הן על הפרט והן על הכלל.

ה. כנס רבני 'צהר' תשע"ז....

הכנס נערך בבנייני האומה והאולם היה מלא מפה לפה. על בימת הכבוד ישבו שורת רבנים, ביניהם הרב של סלקום, הרב של בנק הפועלים, הרב של טבע ורבני חברות נוספות.

על המסכים הוקרנו בזה אחר זה סרטונים קצרים, בסרט הראשון ראו כיצד חברת הסלולר מתגייסת למען הקהילה בקמפיין של דיבור בכבוד ובדרך ארץ. סרטון אחר הראה רצף של חופות שנערכו לעובדי החברה, בהדרכתו של הרב. מייד אחר כך עלה לבמה נער, וסיפר לנוכחים על חוויית בר המצווה שהייתה לו עם עוד בניו של עובדים ועל הביקור המשותף לכל עובדי הצוות בכותל.

אל דוכן הנואמים ניגש מנכ"ל אחת החברות הגדולות במשק, ובדברים היוצאים מן הלב הודה לרב החברה על תרומתו לעובדים, על האישיות שלו ועל כל מה שנתן לחברה מאז שהגיע: "אנחנו היום חברה אחרת ערכית יותר, אמיתית יותר, צודקת יותר, וגם רווחית יותר, ונראה לי שלך יש חלק חשוב בכך", אמר.

בסוף הערב נערך דיון פומבי בהשתתפות הרבנים ואנשי החברות - קבוצות מתוך העובדים שהם חברי הקהילות השונות. נושא הדיון היה: "צהר' עשור שלישי - לאן?".

אם תרצו, אין זו אגדה⁴.

⁴ הסקיצה שהצעתי היא ודאי ראשונית ונועדה להעלות את כיוון החשיבה הזו לדיון. אשמח לתגובות או להצעות משוכללות יותר.